

ОНОМАСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК81'374 : 811.161 : 001.4

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10324>

УСХОДНЕСЛАВЯНСКІЯ СЛОЎНІКІ АНАМАСТЫЧНЫХ ТЭРМІНАЎ І АГУЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ МЕТАТЭРМІНАГРАФІІ

Дзмітрый ДЗЯТКО

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка,
кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі,
вул. Савецкая, 18, Мінск, Беларусь, 220030,
тэл.: (37517) 2008253
e-mail: lingby@gmail.com*

У артыкуле даследуюцца агульныя праблемы тэрмінаграфіі. Асвятляюцца тэарэтычныя і практычныя праблемы стварэння слоўнікаў анамастычных тэрмінаў ва ўсходнеславянскай лексікаграфіі. Разглядаюцца асноўныя кампазіцыйныя характарыстыкі слоўнікаў на ўзроўнях мега-, макра- і мікраструктуры.

Ключавыя словы: анамастыка, лексікаграфія, тэрмінаграфія, мегаструктура, макраструктура, мікраструктура, слоўнік, слоўніковы артыкул, рэестравая адзінка, зона намінацыі, зона семантычнай інфармацыі, зона этымалагічнай інфармацыі, зона ілюстрацый, зона пашпартызацыі.

Актуальнасць даследавання. У гісторыі лінгвістыкі адзначаецца не так шмат праблем, вынікі абмеркавання якіх былі б больш значныя, чым пытанні, звязаных з тэрміназнаўствам. Гэта абумоўлена тым, што любая навука не можа паспяхова эвалюцыянаваць без стварэння стройнай сістэмы метадаў, прыёмаў і прынцыпаў інтэрпрэтацыі фрагмента рэчаіснасці. Аптымальным спосабам такой сістэматызацыі з'яўляецца распрацоўка метатэорыі на падставе ўпарадкавання ключавых навуковых паняццяў (тэрмінаў) і адносін паміж імі. Наяўнасць устойлівай тэрмінасістэмы можа стаць адным з найбольш надзейных крытэрыяў для верыфікацыі стану навуковай дысцыпліны: развітая навука павінна мець развітую тэрміналогію. Таму адной з задач даследчыка з'яўляецца выпрацоўка, назапашванне і правільнае выкарыстанне сістэмы тэрмінаў сваёй галіны.

Відавочна, што тэрміналагічныя слоўнікі маюць важнае значэнне ў жыцці грамадства: 1) садзейнічаюць укараненню і пашырэнню ўніфікаванай тэрміналогіі; 2) засцерагаюць спецыялістаў ад выкарыстання прафесійна нявывераных тэрмінаў, якія скажаюць сэнс і запавольваюць авалоданне прадметам; 3) павышаюць кваліфікацыю практыкаў; 4) садзейнічаюць укараненню стандартызаванай тэрміналогіі ў вучэбным працэсе; 5) выкарыстоўваюцца перакладчыкамі; 6) рацыяналізуюць справаводства і справавую перапіску; 7) даюць матэрыял для

даследавання гісторыкам навукі і тэхнікі; 8) дазваляюць ствараць аналагічныя тэрмінасістэмы на іншых нацыянальных мовах [14: 176].

Павышэнне ролі тэрміналагічных слоўнікаў вызначаецца месцам, якое займае спецыяльная лексіка ў сістэме сучасных ведаў, паколькі “хто адмаўляецца ад мэтанакіраванага развіцця нацыянальнай тэрміналогіі, адмаўляецца тым самым ад актыўнага ўдзелу ў развіцці сваёй галіны ведаў” [цыт. пав.: 5: 4]. Колькасныя і якасныя змены ў існуючых тэрмінасістэмах, імклівае стварэнне новых падмоў навукі і тэхнікі параджае шэраг праблем, вырашэнне якіх мае вялікае практычнае значэнне. Найперш гэта ўпарадкаванне, сістэматызацыя і стандартызацыя тэрміналогіі, аптымізацыя працэсу навучання перакладу навукова-тэхнічных тэкстаў, стварэнне тэрміналагічных банкаў і інш. [5: 4].

Як слушна адзначае Ф. С. Бацэвіч, на пачатку XXI ст. лінгвістыка ўжо разглядаецца “як развітая навук са сваёй багатай гісторыяй, разгалінаванай сістэмай унутраных і знешніх сувязей, акрэсленых прадметам і аб’ектам даследавання” [1: 13]. Назіраецца лінгвістычны экспансіянізм мовазнаўчых ідэй у псіхалогію і філасофію, логіку і тэорыю пазнання, нейралогію, кагніталогію і інш. Пашырэнне кола праблем у навучы пра мову, актыўнае ўзаемадзеянне лінгвістыкі з псіхалогіяй, антрапалогіяй, кагнітывістыкай вызначае новыя падыходы да апісання тэрмінаў у слоўніках. Актуалізуецца пытанне пра папаўненне слоўнікаў лінгвістычнай і экстралінгвістычнай інфармацыяй (энцыклапедычнага і культуралагічнага характару). “Дадзеныя пра мову, атрыманыя за межамі лінгвістыкі, уплываюць на лінгвістычны аналіз; становяцца больш заўважнымі актыўныя інтэграцыйна-дыферэнцыйныя працэсы ў лінгвістыцы і культуры (пабудова, разгортванне і практаванне новых дысцыплін і кірункаў, такіх як сацыялінгвістыка, этналінгвістыка, псіхалінгвістыка, лінгвагнасеалогія, лінгвакагніталогія, лінгвакультуралогія і інш.); інтэнсіфікуюцца кантакты лінгвістыкі з іншымі сферамі ведаў і духоўнай дзейнасці чалавека” [1: 13].

Названыя працэсы суправаджаюцца выпрацоўкай новых і ўдасканаленнем традыцыйных галіновых субтэрмінасістэм. Гэта спрыяе ўзмацненню ролі ўнутрылінгвістычнай рэфлексіі ў навучы пра мову і садзейнічае імкліваму развіццю лінгвістычнай тэрмінаграфіі. Разам з тым на сучасным этапе развіцця навукі пакуль не створана цэласнай і агульнапрынятай канцэпцыі лексікаграфічнага апісання спецыяльнай лексікі ў цэлым і анамастычнай лексікі ў прыватнасці.

Аналіз асноўных даследаванняў і публікацый. Літаратура па тэрміназнаўстве ўключае шматлікія слоўнікі, даведнікі, рэестры тэрмінаў, тэарэтычныя даследаванні манаграфічнага і аспектнага характару, вучэбныя і навукова-папулярныя крыніцы. Агульная “бібліяграфія” тэрміназнаўства складаецца з сотняў тамоў, дзясяткаў тысяч старонак, пазнаёміцца з якімі ў поўным аб’ёме складана не толькі аднаму спецыялісту, але і цэламу навукова-даследчаму інстытуту.

Ускосна праблемы тэрміназнаўства актуалізуюцца таксама ў любых публікацыях на лінгвістычную тэматыку: аўтары асэнсавана або падсвядома адбіраюць неабходныя ім у дадзены момант тэрміналагічныя адзінкі, рэlevantныя канкрэтнаму кантэксту.

Спробы аб’яднаць у межах адной навуковай парадыгмы дасягненні тэарэтычнага тэрміназнаўства рабіліся неаднаразова (на базе ўсходнеславянскіх моў – В. В. Борхвальт, А. С. Герд, С. В. Грынёў-Грыневіч, У. У. Дубічынскі, В. Л. Івашчанка, І. А. Казімірава, У. М. Лейчык, Ю. М. Марчук, В. А. Татарынаў,

В. К. Шчэрбін, С. Д. Шэлаў і інш.). Аднак колькасная шматлікасць і рознааспектнасць аб'екта даследавання (галіновых тэрмінасістэм) істотна ўскладняюць стварэнне ўніверсальнай наднацыянальнай тэорыі тэрміназнаўства.

Адным з магчымых спосабаў канкрэтызацыі тэрміназнаўчай праблематыкі можа стаць зварот да лексікаграфіі, якая ў пэўным сэнсе з'яўляецца ўніверсальнай метадалагічнай навукай [3: 3]. Менавіта каталагізацыя і кадыфікацыя бачацца адзіна магчымым спосабам асэнсавання і ўпарадкавання дзясяткаў тысяч тэрмінаў, ступенню мадэлявання пэўнай падмовы.

Тэрмінаграфія як навуковая дысцыпліна, у межах якой ствараецца тэорыя і практыка ўкладання спецыяльных слоўнікаў, пачала фарміравацца некалькі дзесяцігоддзяў назад у якасці аднаго з раздзелаў лексікаграфіі. Прадметам тэрмінаграфічнай тэорыі стала распрацоўка прынцыпаў і метадаў укладання слоўнікаў, а цэнтральнае месца ў ёй атрымала вучэнне пра тыпы слоўнікаў, склад рэестра і структуру слоўнікавага артыкула.

На працягу апошняга стагоддзя было апублікавана больш за 550 усходнеславянскіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў – як інкарпараваных, так і аўтаномных. Найбольшую вядомасць атрымалі “Лингвистический словарь” *Л. И. Жиркова* (1946), “Словник лінгвістычных тэрмінаў” *С. В. Кротевича* і *Н. С. Родзевич* (1957), “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” *А. Л. Юрэвіча* (1962), “Словарь лингвистических терминов” *О. С. Ахмановой* (1966), “Справочник лингвистических терминов” *Д. Э. Розенталя* і *М. А. Теленковой* (1972), “Словник лінгвістычных тэрмінаў” *Д. І. Ганича* і *І. С. Олійніка* (1985), “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” *П. У. Сцяцко*, *М. Ф. Гуліцкага*, *Л. А. Антанюк* (1990), “Словник сучасной лінгвістыкі: паняття і тэрміны” *А. П. Загніткі* (2012) і інш. Але гэтыя і многія іншыя слоўнікі зусім або амаль зусім ігнаравалі анамастыку. На думку *Н. У. Падольскай*, такая сітуацыя тлумачыцца недастатковай актыўнасцю анаматолагаў і нераспрацаванасцю анамастычнай тэрміналогіі, а таксама малой зацікаўленасцю лінгвістаў у развіцці гэтай “перыферыйнай” галіны мовазнаўства. Так, у слоўніках *О. С. Ахмановой*, *Д. І. Ганича* і *І. С. Олійніка*, як і ў іншых лексікаграфічных выданнях [напр.: 4], толькі каля 20 рэестравых адзінак звязаны з анамастыкай [12: 5]. Зразумела, што такая мінімальна колькасць тэрмінаў у слоўніку “не можа даць нават агульнага ўяўлення пра анамастыку як асобную лінгвістычную дысцыпліну са сваім аб'ектам даследавання, з адрознымі ад апелятываў прынцыпамі намінацыі і дэрывацыі, з іншымі крытэрыямі ўстанаўлення этымалогіі” [2: 18].

Выклад асноўнага матэрыялу. Як слушна адзначыў *В. Супрун*, “з кожным годам з'яўляюцца ўсё новыя тэрміны ўжо не для проста раздзелаў або падраздзелаў анамастычнай лексікі, а для невялікіх груп імён уласных або падобных да іх слоў, для наймення найдрабнейшых адрозненняў функцыянавання онімаў у розных відах тэкстаў і дыскурсаў” [16: 134].

Анамастыка як самастойны раздзел лінгвістыкі сфарміравалася дастаткова даўно. За час, які прайшоў з моманту публікацыі шведскага анамастычнага часопіса “*Namn och Bygd*” *J. Sahlgren* (Упсала, 1913), склалася анамастычная тэорыя, былі выпрацаваны метады і прыёмы аналізу анамастычнага матэрыялу, акрэсліліся сістэмна-структурныя адносіны ў анамастыцы.

Першым усходнеславянскім слоўнікам анамастычных тэрмінаў стала падборка “Українська ономастична термінологія (Проект)”, апублікаваная *В. В. Німчуком* у выданні “Повідомлення української ономастичної комісії” [9]. Надрукаваны праект

змяшчае каля 100 тэрмінаў, якія былі адпаведнікамі да агульнаславянскіх анамастычных тэрмінаў, прапанаваных чэшскім даследчыкам Я. Свободай [17].

Тэрміны згрупаваны па схеме: 1. Уласныя назвы ўвогуле; 2. Уласныя назвы месцаў; 3. Уласныя назвы аб'ектаў (акрамя месцаў); 4. Уласныя назвы жывых істот.

Слоўнік з'яўляецца інкарпараваным, яго корпус складаецца з наступных частак: уласныя назвы ў цэлым, “Уласныя назвы аб'ектаў”, “Іншыя ўласныя назвы”, “Назвы жывых істот або істот, якіх людзі ўяўлялі як жывых”.

Слоўнік мае алфавітна-гнездавую макраструктуру, арганізаваную за кошт выкарыстання лічбавых індэксаў. Пачатковая лічба паказвае на тое, што тэрмін адносіцца да аднаго з раздзелаў схемы, а наступныя – на падпарадкаванасць або паслядоўнасць тэрміна ў раздзеле. Падкрэсленыя лічбы сведчаць, што ў спісе Я. Свободы адпаведнага тэрміна няма:

221 Гідронім (гр. υδωρ “вода”) – власна назва воднаго аб'екта: рэчкі, патоку, струмка, рукава, ставка, болота, озера, мора, затока, протока, ліману тощо.

22101 Гідроніміка, або гідронаміка, – галузь ономастыкі, што вивчае найменвання вод.

22102 Гідронімія – сукупнасць назв вод пекнаго басейну ці тэрыторыі.

221021 Гідронімікон – сукупнасць назв вод певнаго мовы (народу).

2211 Назвы проточных вод: рэчкі, патокаў, джерел, струмкаў, водоспадів, порогів і пад.

22111 Потамонімі (гр. ποταμός “рэчка”) – назвы рэчкі.

2212 Назвы стоячых вод – озер, ставкаў, рэбнікіў, криніц, колодзязів, басейніў, копанок [9: 35].

Тыповы слоўніковы артыкул складаецца з зоны класіфікацыі (1), зоны намінацыі (2), зоны этымалагічнай інфармацыі (3), зоны семантызацыі (4), зоны ілюстрацыі (5).

251 Астрономія₂ (астэр “зірка”) – назвы небесных тэл, зорак, сузір'ів, планет, комет; *Волосожар, Чумацкі шлях* [9: 36].

У слоўніку В. В. Німчука зроблена першая спроба тэматычнай кадыфікацыі тэрмінаў анамастыкі, распрацаваны спосабы падачы сінонімаў, этымалагічнай інфармацыі і элементарных ілюстрацыі. У 1968 г. падборка была дапоўнена 15 новымі тэрмінамі, а апісанне яшчэ двух дзясяткаў тэрмінаў – перапрацавана і ўдакладнена [10].

Значная ўвага ў развіцці анамастычнай тэрміналогіі надавалася чэшскімі і славацкімі вучонымі. У 1973 г. спецыяльны выпуск выдання “Zpravodaj Místopisné komise ČSAV” (“Весткі Тапанімічнай камісіі ЧСАН”) быў прысвечаны асноўнай сістэме і тэрміналогіі славянскай анамастыкі [11]. Дапрацаваны варыянт быў апублікаваны ў выглядзе асобнага слоўніка [11]. Зразумела, што няма падстаў адносіць дадзенае выданне да ўсходнеславянскай лексікаграфіі. Але гэта слоўнік, які фіксуе ў тым ліку беларускую, рускую і ўкраінскую тэрміналогію.

Як адзначаецца ў прадмове, выяўленне тэрміналогіі ў адзінаццаці славянскіх пісьмовых мовах было звязана з вялікімі цяжкасцямі. Відавочна, што праблема сістэматызацыі сабранага матэрыялу аказалася не меншай за праблему яго збірання. Вызначальныя прынцыпы слоўніка былі выпрацаваны Я. Свободам. На яго думку, у асноўнай тэрміналогіі не патрэбна адступаць ад прынцыпу міжнароднасці (“значыць, асноўнымі тэрмінамі будуць: *-onim (антрап-, тап-* і г. д.) для асобнага ўласнага імя, *-анімія* для сукупнасці гэтых імёнаў, *-анамастыка* – для галіны ведаў, што вывучае іх”) [11: 33]. Важную ролю адыгрывае ўзгодненасць геаграфічнай і лінгвістычнай тэрміналогіі. Тэрміналогія не павінна быць перагружана спецыяльнымі

абазначэннямі кожнага віду аб'ектаў (*урбанонімы, лімінонімы* і г. д.), а некаторыя нанава створаныя тэрміны (*біёнім, абіёнім*) маюць пераважна характар толькі зборных абазначэнняў [11: 33].

Слоўнік адразу набыў аўтарытэт у славянскім мовазнаўстве, аднак час паказаў яго невысокую лексікаграфічную эфектыўнасць, абумоўленую шматлікасцю моў апісання. Фактычна ўласна корпус займае ў ім менш за 60 % аб'ёму, а астатняя частка – неабходны даведчна-навігацыйны апарат.

Мікраструктура слоўніка нетрадыцыйная – вертыкальнага разгортвання:

Ч:	divčí jméno
С:	dievčenské vlastné meno
П:	nazwa dziewczęca
ЛС:	hóľče mjeno; žowcówe mě
Р:	имя девочки
У:	дівоча форма імені
БР:	дзявочае імя
ХС:	djevojačko ime; име девочке
СЛ:	dekliško ime
М:	моминско // девојчинскоиме // име на мома // девојка
Б:	моминско собствено име // собствено име на мома
Г:	Mädchenname

Сопствено име на мома (девојка).

Собственное имя, которое может иметь девочка (девушка).

Name eines Mädchens

Заб.: Во некои јазици значи и презиме на жена пред стапувањето во брак.

Прим.: В некоторых языках это фамилия женщины до замужества (в русском это девичья фамилия).

Ann.: In einigen Sprachen auch der Familienname der Frau vor der Eheschliessung [11: 88].

Падобным чынам у слоўніку апісаны 233 тэрміны.

Асобныя слоўнікавыя артыкулы змяшчаюць узоры ўтварэння ад'ектываў ад рээстравых адзінак:

Ч:	hydronomastika	(adj. hydronomastický)
С:	hydronomastika	(adj. hydronomastický)
П:	hydronomastyka	(adj. hydronomastyczny)
ЛС:	hydronomastika	(adj. hydronomastiski)

<...> [11: 314].

На развіццё сістэмы тэрмінаў усходнеславянскай анамастыкі значны ўплыў зрабіў “Словарь русской ономастической терминологии” *Н. В. Подольской* [12], які да нашага часу застаецца адным з найбольш цытаваных слоўнікаў лінгвістычнай тэрміналогіі. Ён “захоўвае несумненную каштоўнасць да цяперашняга часу, на яго абапіраюцца ў сваіх даследаваннях сучасныя даследчыкі рускай анамастыкі” [16: 134]. Тэрміны ў слоўніку выкладзены ў сістэме, заснаванай на іерархіі названых аб'ектаў, якая “лепш прасочваецца ў прыродзе і цяжэй – у сферы чалавечай дзейнасці” [13: 14].

Мегаструктура слоўніка ўключае наступныя кампаненты: прадмова (“Ад аўтара”), тэарэтычная частка (“Опыт отраслевого лингвистического словаря”), “Как построен словарь”, “Словарная статья”, “Система отсылок”, табліца “Терминоэлементы греческого и латинского языков, регулярно входящие в специальные термины ономастики”, корпус, “Некоторые словосочетания (близкие к

терминологическим), не требующие дефиниций”, “Аббревиатуры терминов”, “Библиография”, “Указатели” (“Терминологический указатель”, “Предметно-терминологический указатель”).

Корпус выдання складаецца з 510 слоўнікавых артыкулаў.

Дастаткова шмат увагі аўтар надае агульнатэарэтычным праблемам тэрміназнаўства і тэрмінаграфіі. Так, адзначаецца, што пры ўкладанні слоўніка былі выпрацаваны наступныя прынцыпы фарміравання рээстра [12: 9–16]:

1. Перавага аддаецца аднаслоўным аднаслоўным (адна-, двух або нават трохслоўным тэрмінам), паколькі такія тэрміны лаканічныя і лепш уваходзяць у свой шэраг.

2. Пажадана, каб аснову рээстра складалі пераважна тэрміны з грэка-лацінскімі асновамі (*топо-*, *антропо-*, *гидро-*, *ойко-*, *космо-*, *астро-*, *гео-*, *урбано-*, *псевдо-*, *крипто-*, *фито- океано-* и *-оним*).

3. Тэрмін павінен быць пабудаваны па пэўнай мадэлі з улікам сістэмнасці структуры анамастычных тэрмінаў. Для аднаслоўных тэрмінаў важнае існаванне тыпавых марфем у анамастычнай тэрміналогіі: *о* (адно імя): *оним*, *гидроним*, *антропоним*; *-ия* (сукупнасць імёнаў): *гидронимия*, *антропонимия*; *-ика* (раздзел навукі): *гидронимика*, *антропонимика*; *-ист* (даследчык): *гидронимист*, *антропонимист*; *-икон* (спіс або слоўнік): *гидронимикон*, *антропонимикон*; *-ація*, *-изация* (працэс): *номинация*, *апеллятивация*, *гидронимизация*, *антропонимизация*; прэфікс *де-* + *-изация* або *-ація* (для адваротнага працэсу): *деонимизация*, *деантропонимизация*, *детопонимизация*; *-ический* (вытворны прыметнік): *гидронимический*, *антропонимический* (ад *гидронимика*, *антропонимика*); *-ный*: *гидронимный*, *антропонимный* (ад *гидроним*, *антропоним*).

У рээстр не ўключаны тэрміны, якія суадносяцца з такімі паняццямі, якія дапускаюцца (мяркуюцца), але канчаткова не выяўлены (напр., *ономастический знак*, *закон топонимики*), а таксама тэрміны, якія па сваёй структуры не адпавядаюць абазначанаму імі паняццю (напр., *топоном* для паняцця *оттопонимическое образование*).

Макраструктура слоўніка алфавітная, аднак ад яе маюцца адхіленні: у некаторых выпадках тэрміны прыведзены ў гнёздах. Унутры гнязда захоўваецца алфавітны парадак:

АНТРОПОНИМИЧЕСКИЙ – Прил. к антропонимика; нем. *anthroponomastisch*.

антропонимическая анкета – Вопросник, предназначенный для устного или письменного сбора антропонимического материала среди городского, сельского населения или в архивах <...>.

антропонимическая калька см. *имя-калька*.

антропонимическая лексема (антрополексема) – Слово, как структурный элемент языка, выполняющее роль антропонима (см.) При дву- или многосоставном имени, каждое из слов, составляющих модель этого имени <...>.

антропонимическая модель (модель антропонима) – Схема антропонима. Определённое закономерное расположение элементов антропонима. Тип его морфологической структуры; специфика мотивировки <...> [12: 34–37].

У слоўніку заўважаюцца элементы сістэматычнай пабудовы рээстра: тэрміны, якія абазначаюць відавчы паняцці, падаюцца ў якасці субартыкулаў да тэрмінаў, што адносяцца да родавых паняццяў:

ВАРИАНТ ИМЕНИ (собств.) (вариантная форма имени) – Видоизменение имени или любого элемента его структуры (фонемы, морфемы, лексем) в различных языковых ситуациях <...>.

официальный и бытовой варианты – Различные формы одного имени в официальном и бытовом употреблении <...>.

литературный и диалектный варианты – Различные формы одного имени в литературном и диалектном употреблении <...>.

стилистические варианты – Различные формы одного имени, обусловленные жанром речевого произведения, целью высказывания <...>.

транскрипционные варианты – Различные формы одного и того же заимствованного имени, образовавшиеся в данном языке в результате различных способов передачи <...> [12: 41–42].

У слоўніку адсутнічае адзіны прынцып падачы тэрмінаў-словазлучэнняў, на што аўтар звяртае ўвагу у тэксце прадмовы [12: 16]: у адных выпадках апорным словам служыць назоўнік, у іншых – прыметнік. Перавага аддаецца “анамастычным” словам у комплексных тэрмінах. Так, напрыклад, “слова *мова* ў анамастычнай тэрміналогіі сустрэлася пакуль толькі адзін раз, у тэрміне *анамастычная мова* і словазлучэнне было пададзена на прыметнік *анамастычны*” [12: 16]. Адпаведна і многія іншыя агульналінгвістычныя тэрміны, уведзеныя ў анамастыку з дапамогай лексем *анамастычны*, пададзены пад гэтым прыметнікам: *ономастический ареал*, *ономастический атлас*, *ономастический процесс*, *ономастический термин*, *ономастическое исследование* і інш. [12: 98–104].

У выпадках, калі спецыяльным “анамастычным” тэрмінам у тэрміне-словазлучэнні з’яўляецца назоўнік, гняздо будзеца вакол яго: *фамилия: девичья фамилия, искусственная фамилия, редкостная фамилия, частотная фамилия* і інш. [12: 155–158].

Тыповы слоўнікавы артыкул складаецца з зоны намінацыі (1), зоны семантызацыі (2), зоны ілюстрацыі (3), зоны пашпартызацыі (4), зоны этымалагічнай інфармацыі (5):

МЕРКУРИОНИМ₁ – Вид планетонима, астротопонима. Собственное имя любого природно-физического объекта на Меркурии₂.

Пр. Море Пана, Море Прометей, Море Марса, Море Феникса, Долина Адмета, Долина Нептуна, Океан Гермеса Тривеличайшего, Залив Нус, Солнечный Мыс, Солнечный камин, Пиерия, Циллена, Аргиритида, Пентас₃;

Употр.: ОТОС₄;

Происх.: лат. Mercurius 1. ‘Меркурий сын Юпитера, посланник богов’; 2. ‘планета Меркурий’₅. [12: 83].

Тэрміны-сінонімы (звычайна малаўжывальныя) прыводзяцца пасля рээстравай адзінкі, якая з’яўляецца рэкамендаванай. Пры гэтым у рээстр уключаны абедзве лексемы:

ОНИМ (онома, собственное имя) – Слово или словосочетание, которое служит для выделения именуемого им объекта среди других объектов <...>.

ОНОМА см. оним.

СОБСТВЕННОЕ ИМЯ – То же, что оним (см.) <...> [12: 95, 96, 122].

Для тэрмінаў з працэсуальным значэннем прыводзіцца выкарыстанне тэрміна ў складзе адпаведнай яму формы, а эліптызаваны кампанент пазначаецца з дапамогай прамых дужак: **локаліза́цыя** [топонима], **омонимі́я** [личных имен], **онимиза́ция** [апеллятива] [12: 81, 95].

У зоне семантызацыі прапануецца тлумачэнне тэрміна:

ОНОМА́СТ (ономатолог) – Исследователь, занимающийся ономастикой (см.) <...>. [12: 97].

У дэфініцыі могуць прыводзіцца тэрміны, якія з'яўляюцца відавymi ў дачыненні да рээстравага слова:

ГИДРОНИМ – Вид топонима <...> [12: 20]
ЭРГОНИМ – Разряд онима <...> [12: 166].

У зоне пашпартызацыі ўказваюцца звесткі пра выкарыстанне рээстравай адзінкі ў іншых крыніцах. Абавязкова адзначаецца наяўнасць тэрміна ў “Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky” (ОТОС) [17], у слоўніках лінгвістычных тэрмінаў і даследаваннях спецыялістаў. Калі тэрмін выкарыстоўваецца дастаткова шырока, робіцца ўказанне “многие авторы”.

У зоне этымалагічнай інфармацыі прыводзяцца звесткі пра паходжанне тэрміна.

Акрамя таго, у асобных слоўнікавых артыкулы ўключана зона дадатковай інфармацыі (“примечания”). Гэта дапаможныя звесткі рознага характару: а) энцыклапедычныя тлумачэнні; б) тлумачэнні да ўтварэння або структуры; в) адсылкі да іншых тэрмінаў; г) указанні на адпаведнікі ў іншых (неславянскіх) мовах; д) тэрміны-антонімы (са знакам “↔”); е) тэрміны з іншых навук з тым жа кампанентам, што рээстравая адзінка і інш.:

ЕСТЕСТВЕННОЕ ИМЯ (собст.) – Имя, возникшее по естественным законам номинации <...>.

Примеч.: ↔ искусственное имя [12: 57];

ДРОМОНИМ – Вид топонима. Собственное имя любого пути сообщения: наземного, водного, подземного, воздушного <...>.

Примеч.: улицы в городах и поселках, являющиеся внутригородскими путями сообщения, сюда не относятся, кроме улиц-дорог: Калужское шоссе, Волгоградский проспект, Тверская улица [12: 57];

У слоўніку прынята разгалінаваная сістэма адсылак. Калі тэрмін з'яўляецца комплексным, то ён падаецца ў слоўніку столькі разоў, колькі кампанентаў уваходзіць у яго склад: адзін раз з тлумачэннем, астатнія – з адсылкай: **ГРУППОВОЕ ПРОЗВИЩЕ** см. прозвище, групповое (коска паказвае, што асноўны артыкул – **ПРОЗВИЩЕ**).

У 1988 г. слоўнік быў перапрацаваны і апублікаваны з некаторымі зменамі і дапаўненнямі. У рээстр былі ўключаны асобныя тэрміны тэарэтычнага характару (*онимическая стадия, апеллятивная стадия, морфология ономастики, грамматика ономастики, миграция имен* і інш.), тэрміны, якія называюць працэсы (*аффиксация, соположение, ассимиляция* і інш.), тэрміны-футуронімы (*артионим* – імя ўласнае твору выяўленчага мастацтва, *геортоним* – імя ўласнае памятнай даты, *гляционим* – імя ўласнае ледавіка і інш.). Рээстр слоўніка павялічыўся на 42 слоўнікавыя артыкулы, некаторыя “патэнцыйныя” тэрміны (са знакам “↑”) былі пераведзены ў “рэальныя”, павялічыўся аб'ём інфармацыі пра рээстравыя адзінкі:

Табліца 1

Супастаўленне слоўнікавых артыкулаў у “Словаре русской ономастической терминологии”
Н. У. Падольскай

“Словарь русской ономастической терминологии” (1978)	“Словарь русской ономастической терминологии” (1988)
↑ ЭРГОНИМ – Разряд онима. Собственное имя	ЭРГОНИМ – Разряд онима. Собственное имя

<p>делового объединения людей, в том числе союза, организации, учреждения, корпорации, предприятия, общества, заведения, кружка. <i>Пр.:</i> Организация Объединенных Наций (ООН), Международный астрономический союз (МАС), Академия наук (АН), Московский Государственный университет (МГУ), Малый театр, комбинат “Правда”, спортивное общество “Спартак”, Собрание рыцарей Круглого стола, музыкальный кружок “Могучая кучка”; <i>Происх.:</i> греч. ἔργον ‘дело, труд; деятельность, функция’ [12: 166].</p>	<p>делового объединения людей, в том числе союза, организации, учреждения, корпорации, предприятия, общества, заведения, кружка. <i>Пр.:</i> Организация Объединенных Наций (ООН), Международный астрономический союз (МАС), Академия наук (АН), Московский государственный университет (МГУ), Малый театр, комбинат “Правда”, спортивное общество “Спартак”, собрание рыцарей Круглого стола, музыкальный кружок “Могучая кучка”; <i>Употр.:</i> ТМОИ; <i>Происх.:</i> греч. ἔργον ‘труд’; ‘деятельность’ + оним; <i>Примеч.:</i> здания, в которых размещаются постоянно многие крупные организации, носят то же ИС, что и сама организация. Эту особую группу ИС предлагается назвать ойкодомонимами (см.); см. также поэтическое имя, эргоним [13: 151].</p>
---	--

Да ўсходнеславянскіх слоўнікаў анамастычнай тэрміналогіі новага пакалення адносіцца “Словник української ономастичної термінології” Д. Бучко і Н. Ткачової [2].

Мегаструктура слоўніка фарміруецца наступнымі часткамі: “Передмова”, “Побудова словніка”, “Прийняті скорочення”, “Використана література і джерела”, корпус, даведачна-інфармацыйны блок (“Найважливіша ономастична література. Збірні та колективні праці”, “Книги, статті та автореферати окремих авторів”, “Ономастичні словники”, “Періодичні видання”, “Бібліографія”, “Найважливіші джерела для вивчення онімії України: рукописні джерела, опубліковані джерела”, “Питальники”), “Предметно-термінологічний покажчик”. У розділ “Книги, статті та автореферати окремих авторів” уключаны асобныя даследаванні ўкраїнскіх, беларускіх, расійскіх, польскіх, славацкіх, чэшскіх і балгарскіх лінгвістаў, апублікаваныя за апошнія некалькі дзесяцігоддзяў.

Макраструктура слоўніка – алфавітная:

ЕТНОНІМІКОН – словник, список або рэестр этнонімів.

ЕТНОНІМІЧНИЙ – прикм. від этноніміка (див.).

ЕТНОНІМІЯ – сукупність этнонімів (див.).

ЕТНОНІМНИЙ – прикм. від этнонім (див.).

ЕТНОТОПОНІМ – топонім, утворений від этноніма, напр.: с. *Печеніги*, с. *Торки*, див. ще топонім [2: 89].

Мікраструктура тыповага слоўнікавага артыкула фарміруецца зонай намінацыі (1), зонай этымалагічнай інфармацыі (2), зонай эквівалентаў (3), зонай семантызацыі (4), зонай ілюстрацыі (5).

СПЕЛЕОНІМ₁ (від гр. σπήλαιον “печера” + онім₂; англ. speleonym, нім. Speleonym₃) – вид топоніма, назва будь-якого природного підземного утворення у верхньому шарі земної кори, яке має вхідний отвір на поверхні Землі, в т. ч. найменування печери, підземної ріки, струмка, водоспаду, озера, колодязя, напр.: печери: *Вертеба, Млинки, Оптимістична, Кришталева* (на Тернопільщині); [2: 165].

Рэестр слоўніка ўключае 924 адзінкі. Калі тэрмін з’яўляецца словазлучэннем, то ён прадстаўляецца ў рэестры столькі разоў, колькі кампанентаў уваходзіць у яго склад. Аднак значэнне тэрміна раскрываецца толькі пры дамінуючым кампаненце, а

пры іншых падаюцца адсылкі да асноўнага слова:

ВЛАСНА НА́ЗВА <...> назва, що даецца конкретнаму аб'екту, асобі для выдзялення яго (ї) з ряду аднаковых ці падобных; те самае, що й онім (див.); в ономастыцы выкарыстоўваецца ще ряд тэрміналогічных словасполучень зі словам назва, які рэпрэзентуюць іншы значення власных назв, напрыклад, генетычна назва, двоасноўна назва, дыялектна назва, назва-калька, запозычана назва та ін. [2:62–63].

НА́ЗВА власна, див. *власна назва* [2:125].

Дадзены прыныцып вытрымліваецца непаслядоўна. Так, напрыклад, у слоўніку падаецца слоўнікавы артыкул *метафарычна анімізацыя*, аднак артыкул *анімізацыя метафарычна* ў рээстры адсутнічае. Пры гэтым указанне на метафарычную анімізацыю апісальна падаецца ў слоўнікавым артыкуле *анімізацыя, семантычна*:

МЕТАФОРЫ́ЧНА аніміза́цыя – вид семантичнай анімізацыі (див.); утворення оніміў з выкарыстаннем метафарычнасці [2: 117].

ОНИ́МІЗА́ЦІЯ [апелятыва] – пераход окремай загальнай назвы або словасполучення уласну назву шляхам змяні функцыі гэтай назвы, напр.: *бондар* > прызв. *Бондар*, *кравець* > прызв. *Кравець*; *верховіна* > м. *Верховіна*, *долина* > м. *Долина*, *рэка* > р. *Рэка*, *гай* > с. *Гай* і под.

ОНИ́МІЗА́ЦІЯ, граматы́чна – змяні, які відбываюцца у структуры оніма за дапамогаю службовых морфем; у тому числі афіксацыя (див.), плуралізацыя (див.), сінгулярызацыя (див.); за дапамогаю кораневых морфем: асноваскладання (див.); зрощення (див.), юктапозита (див.); сінтаксічным шляхам: утворення назв-словасполучень (див.), назв-фраз (див.).

ОНИ́МІЗА́ЦІЯ, семанты́чна – змяні, які відбываюцца у семантыцы апелятыва без формальных змяну яго структуры; о. с. може бути метафарычнаю (див.) і метанімічнаю (див.) [2:134].

У зоне намінацыі ў круглых дужках прыводзяцца варыянты рээстравых тэрмінаў (састарэлыя, малаўжывальныя найменні):

ОНОМА́СТЫКА, літэра́турна (онома́топое́тыка) – роздзіл ономастыкі, які вивчае будь-які власні назвы (літэратурна-художні онімі або поетонімі) в художніх літэратурных творах <...> [2: 140].

ПОЕТИ́ЧНА назва (поетоні́м), див. літэратурна-художні онім [2: 150].

ТОПО́НІМ, вторинні́й (похі́дні́й, секундарні́й) – власна назва певнага аб'екта, що походить від іншаго оніма на зразок: м. *Буськ* (р. Буг), м. *Доброміль* (ім'я Добромил), м. *Перемишляни* (м. Перемишль) [2:173].

Аналагічным спосабам падаюцца эліптызаваныя тэрміны (удакладняльны кампанент бярэцца ў круглыя дужкі). Выкарыстанне прамых дужак у слоўніку не рэгламентуецца: у іх уключаюцца як сінонімы, так і кампаненты-ўдакладненні:

ПАТРО́НІМ [патронімна назва] <...> – вид антропоніма, найменування людини, утворене від імені, прізвища ці прізвицьска бацька або предків по бацьківській лінії [2: 147].

PLURÁLIA TÁNTUM [в онімах] <...> – онімі, що маюць ліше форму множини, напр.: *Альпі*, *Карпати*, *Суми*, *Чернівці*, *Сполучені Штаты Амерыкі* [2: 149].

ПРІ́ЗВИ́ЩЕ, рідкі́сне [рарытэтне] – прізвище, яке рідко вживаюць у пэвному мовному сэрэдовішці, напр.: *Грында*, *Дмитривка*, *Станімир*, *Яцюченко* та ін. [2: 156].

СЛОВОСПОЛУ́ЧЕННЯ (в онімах), див. онімі словасполучення [2: 165].

СХРЕЩУВА́ННЯ (в назвах), див. контамінацыя [2: 169].

У зоне этымалагічнай інфармацыі фіксуюцца звесткі пра паходжанне рээстравай адзінкі (часам з указаннем утваральнай структуры слоў):

УРБАНО́НІМ (від лат. *urb*,-is “місто”, *urbanus* “міський” + онім; <...>) – вид топоніма, власна назва будь-якого внутрыміскага аб'екта <...> [2: 184].

ХРОНОЛОГІЗАЦІЯ (онімів) (від гр. *chrónos* “час, вік” + логізація) – встановлення точної чи відносно точної дати виникнення певної власної назви чи групи назв за лінгвістичними, історичними та іншими даними <...> [2: 189–190].

У зоне эквівалентаў прыводзяцца адпаведнікі рээстравай адзінкі ў англійскай і (або) нямецкай і (або) французскай мовах – “для таго, каб дапамагчы ўкраінскім анамастам лепш арыентавацца ў іншамоўных анамастычных тэкстах” [2: 24–25]:

МЕТОНІМІЧНА назва (<...> англ. *metonymy*, нім. *metonymischer Name*) – власна назва, што виникла внаслідок переносу назви з одного аб’екта на іншый на аснове суміжнай сямсловай асацыяцыі <...>. [2: 120].

МІФОНІМ [міфалогічна власна назва] (<...> англ. *mythonym*) – власна назва будь-якого выдуманого аб’екта онімнага прастору <...> [2: 122].

ТОПОНІМІКА (англ. *place-name study / toponomastics*, нім. *Toponomastik / Ortsnamekunde*; фр. *toponomastique*) – роздл ономастыкі (див.), які вивчае топонімы (див.), заканамернасці іх вынікнення, развітку, функцыянавання, іх словотвірну структуру, пашырэння канкретных маделей на пэвнх тэрыторыях у рлізні історычнх перыяды, а таакож іх паходжэння [2: 177].

“Словнік украінскай ономастычнай тэрміналогіі” Д. Бучко і Н. Ткачовай з’яўляецца найбольш аб’ёмным і дастаткова поўным слоўнікам усходнеславянскай анамастычнай тэрміналогіі. Ён некалькі саступае слоўніку Н. У. Падольскай глыбінёй распрацаванасці мікраструктуры, але істотна пераўзыходзіць яго па колькасці апісаных тэрмінаў.

На жаль, беларуская лексікаграфія пакуль не мае набыткаў у галіне анамастычнай тэрмінаграфіі, суадносных з дасягненнямі рускага і ўкраінскага мовазнаўства. Праўда, віцебскімі вучонымі створана некалькі інкарпараваных слоўнікаў анамастычных тэрмінаў, якія з’яўляюцца дадаткамі да манаграфіі і вучэбных выданняў [6–7]. Аднак у гэтым выпадку паўстае пытанне пра прыналежнасць тэрмінаграфічнага выдання да пэўнай нацыянальнай лінгвістычнай традыцыі. Прапануем карыстацца наступнымі крытэрыямі: а) дачыненне аўтараў да канкрэтнай лінгвістычнай традыцыі; б) месца публікацыі слоўніка; в) мова-аб’ект апісання; г) метамова апісання.

У адпаведнасці з гэтымі крытэрыямі можна вылучыць тры тыпы ідэнтыфікацыйнай апраксімацыі:

1) максімальная: тлумачальны слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам(-і) лінгвістычнай традыцыі А, апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А;

2) дастатковая: тлумачальны слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам лінгвістычнай традыцыі А vs. апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А;

3) прыблізная: тлумачальны слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А.

Вылучэння крытэрыі і прапанаваныя тыпы ідэнтыфікацыйнай апраксімацыі з’яўляюцца аперацыйнымі і не могуць прэтэндаваць на ўсеагульнасць і ўніверсальнасць. Але пры такім падыходзе, напрыклад, інкарпараваны “Краткий словарь ономастических терминов”, укладзены А. М. Мезенко, Т. Ю. Васильевой, Ю. М. Галковской, М. Л. Дорофеенко ў Віцебску [7] (як, дарэчы, і слоўнікі: [6; 8]), кваліфікуюцца нам і як *рускі тэрміналагічны слоўнік, апублікаваны на тэрыторыі Беларусі беларускімі аўтарамі*.

Слоўнік [6] і слоўнік [7] на першы погляд з’яўляюцца суадноснымі. Яны

абодва – інкарпараваныя, апублікаваны ў адным годзе пад рэдакцыяй Г. М. Мезенка. Аднак больш уважлівае супастаўленне сведчыць пра істотную розніцу паміж іх рээстрамі, абумоўленую, верагодна, прызначэннем выданняў, дадаткамі да якіх з’яўляюцца названыя слоўнікі. Так, [6] складаецца са 152 слоўнікавых артыкулаў, у [7] – на 46 менш. Склад рээстравых адзінак таксама істотна адрозніваецца: 78% лем фіксуюцца толькі ў адным са слоўнікаў.

Табліца 2

Пачатковыя фрагменты рээстраў двух варыянтаў “Краткого словаря ономастических терминов” [6; 7]

“Краткий словарь ономастических терминов” (Г. М. Мезенка, Ю. М. Галкоўская, А. М. Дзеравяга, Г. К. Семьянкова) [6]	“Краткий словарь ономастических терминов” (Г. М. Мезенка, Т. Ю. Васільева, Ю. М. Галкоўская, М. Л. Дарафеенка) [7]
абионим	агионим
агионим	агиотопоним
агиотопоним	агороним
адъектоним	антропонимика
андроним	антропонимикон
антропоним	антропонимия
антропонимика	антропотопоним
антропонимикон	апеллятив
антропонимия	апеллятивация
антропонимная единица	ареал
антропонимная модель	астионим
антропонимная формула	атрибутивные словосочетания
антропонимное поле	Белорусское Поозерье
антропооснова <...>	виконим <...>

У цэлым рээстры ўсіх трох інкарпараваных слоўнікаў [6; 7; 8] дэманструюць высокі працэнт унікальнасці, што сведчыць пра вузкую спецыялізацыю выданняў. Напрыклад, у аб’ёмны “Большой словарь лингвистических терминов” [15] уваходзіць толькі 6,7 % рээстравых адзінак слоўніка [6], 12,3 % адзінак слоўніка [7] і 10,5 % адзінак слоўніка [8].

Мікраструктура слоўнікаў [6–8] дастаткова простая (што ў цэлым характэрна для пераважнай большасці інкарпараваных выданняў). Тыповы слоўнікавы артыкул складаецца з зоны намінацыі (1), зоны эквівалентаў (2), зоны семантызацыі (3) і зоны ілюстрацый (4) – пры патрэбе.

Оттопонимный дериват^[1] (оттопонимное образование)^[2] – образованное от топонима прилагательное или нарицательное именование жителей по названию места жительства^[3], например, *витебский, могилевчанин, пинчук*^[4].

Зона рээстравай інфармацыі прадстаўлена адна-, двух-, трох-, чатырохкампанентнымі структурамі: *онимия* [6], *ономастическая номинация* [6], *сигнификативный компонент значения* [7], *функция создания ономастического фона* [8].

Комплексныя лемы падаюцца ў прамым парадку: *ономастический бум, ономастическое поле, ономастическое пространство, отапельятивное имя, отдельная поэтонимная подсистема* [6]. Выключэнне складаюць нешматлікія слоўнікавыя артыкулы з гнездавой структурай:

Имя:

личное – персональное, в отличие от фамилии, отчества, имя человека: *Владимир, Ольга*;

деминутивное – имя с уменьшительно-ласкательным оттенком значения в определенном контексте, созданное с помощью деминутивного суффикса, например, *Василек, Яночка*;

каноническое – 1. Имя, закрепленное как подлинное традициями мировых религий, в том числе христианское имя, магометанское имя, буддийское имя. 2. В белорусской традиции это христианское православное или католическое имя в определенной его форме с определенным ударением;

национально специфическое – такое имя или вариант имени, который составляет национальную особенность того или иного именника <...> [6: 386–387].

Праўда, такі падыход у выніку параджае несістэмнасць рээстра: так, атрымліваецца, што ў слоўнік уключаюцца лемы *имя новое, имя отчество, имя крёстное*, а таксама *отапельятивное имя, прецедентное имя, православное имя* [7] і інш.:

Отапельятивное имя – любой оним, имеющий в качестве исходной основы апеллятив <...> [6].

Неканоническое имя – имя, не связанное с какими-либо религиозными традициями. Свободно придуманное родителями или другими людьми в соответствии со свойствами ребенка, пожеланиями на будущее или имеющее иную мотивировку, в том числе защитные имена <...> [7: 175–176].

У асобных выпадках зона намінацыі ўключае дадатковы кампанент, які змяшчаецца ў прамых дужках з гэтай рэканструкцыі формы эліптызаванай рээстравай адзінкі:

Денотат [имени] (объект номинации, референт имени собственного) – любой объект, носящий собственное имя; объект, который мыслится под этим именем [6: 386].

Континуум [именной] – непрерывность, неразрывность имен и связанных с ними процессов, явлений [7: 175].

Энциклопедическое значение [имени собственного] – сумма конкретной информации о денотате имени [8: 317].

Сінанімічныя лемы ўводзяцца зону рээстравай інфармацыі ў круглых дужках без сістэмнага дубліравання тэрмінаў-сінонімаў у якасці самастойных элементаў рээстра:

Антропооснова (антропонимная основа) – та часть антропонимной лексемы, которая остается, если отбросить антропоформант, например, *Иль-ин, Михайл-овна, Ма-и-а* [6: 185].

Географический апеллятив (географический термин, топонимический апеллятив) – слово, обозначающее определенную географическую реалию, например, *болото, город, улица* [7: 173].

Деонимизация (апеллятивация) – переход онима в апеллятив без аффиксации. Например: *Ампер* → *ампер, Панталоне* → *панталоны* [8: 312].

Парадигматизация (словообразовательная парадигматизация) – способ катойконимической номинации, образование специальных существительных со значением ‘лицо по отношению к месту жительства или рождения’: *гомельцы* и *гомельчане* от *Гомель*, *жодинцы* от *Жодино*, *полочане* от *Полоцк* и др. [8: 315].

Пры гэтым асобныя артыкулы *антропонимная основа, географический термин, топонимический апеллятив, словообразовательная парадигматизация*

ў рэестры слоўнікаў адсутнічаюць, а тэрмін *апеллятивация* з'яўляецца лемай для адпаведнага слоўнікавага артыкула:

Апеллятивация – то же, что деонимизация – переход онима в апеллатив без аффиксации <...> [8: 310].

У асобных выпадках сінанімічны тэрмін уключаецца ў прамыя дужкі, як эліптызаваны фрагмент лемы, што з'яўляецца адхіленнем ад прынятай формы фіксацыі:

Топоформант [топонимный формант] – формант, который служит для образования топонима, например, *Баранов-ичи, Витеб-ск, Светло-горск* [7: 178; 8: 316].

Зона семантызацыі ў слоўніках не вызначаецца строгай рэгламентаванасцю, што звязана, верагодна, з іх вучэбна-дапаможным характарам. Тлумачэнне адбываецца, як правіла, шляхам апісання, у асобных выпадках аўтары для тлумачэння тэрмінаў выкарыстоўваюць патэнцыял гіпера-гіпанімічных адносін паміж паняццямі:

Гидроним – вид топонима. Собственное имя любого водного объекта, природного или созданного человеком, в том числе реки, озера, водохранилища, болота, канала: *река Уша, озеро Должа, Минское море* и т. п. [8: 311].

Комоним – вид ойконима; собственное имя любого сельского поселения: *дер. Ивановка, дер. Бездедовичи* [8: 313].

Космоним – собственное имя зоны космического пространства, галактики, звездной системы, части созвездия, например, *Большая Медведица, созвездие Рыб, созвездие Девы* [8: 313].

Лимнонимы – семантический тип гидронимов, который является именованьем озер [8: 313].

Нешматлікія слоўнікавыя артыкулы з'яўляюцца адсылачнымі (А – тое ж, што і Б), але эквівалентныя адносіны паміж тэрмінамі фіксуюцца без перакрываючай сувязі. Гэта значыць, што пры рээстравай адзінцы, да якой адсылае слоўнікавы артыкул адсутнічае ўказанне на магчымы сінонім:

Антропонимная единица – то же, что антропоним [6: 384].

Антропонім – любое собственное имя, которое может иметь человек (или группа людей), в том числе личное имя (Дионисий), отчество (Александрович), фамилия (Любимов) <...> [6: 386].

Часам назіраецца збыткоўнасць у фіксацыі сінанімічных тэрмінаў: дэфініцыя і ілюстрацыя ўключаюцца не толькі ў дамінантны артыкул, але і ў адсылачны:

Апеллятивация – то же, что деонимизация – переход онима в апеллатив без аффиксации, например, *Бойкот – бойкот, Ом – ом, Макинтош – макинтош* [6: 385].

Деонимизация (апеллятивация) – переход онима в апеллатив, например, *Ампер – ампер, полуостров Лабрадор – лабрадор (камень), полуостров Ньюфаундленд – ньюфаундленд (порода собак)* [6: 386].

Праект слоўніка ўсходнеславянскай анамастычнай тэрміналогіі распрацавала беларускі лінгвіст С. У. Шахоўская. Рээстравая адзінка ў слоўнікавым артыкуле дублюецца на беларускай, рускай, украінскай мовах. Яе апісанне адбываецца ў тым жа парадку, аднак у зоне ілюстрацый падаецца нацыянальна актуальная інфармацыя (узоры слоўнікавых артыкулаў прадстаўлены С. У. Шахоўскай і публікуюцца з яе згоды):

АЙКО́НИМ – ОЙКО́НИМ – ОЙКО́НИМ

БЕЛ: від тапоніма (гл.), уласнае імя якога-небудзь пасялення (горада, пасёлка, вёскі, хутара).
Пр.: *Лысагоры (вёска), Нясвіж (горад)*.

РУС: вид топонима (см.), собственное название какого-нибудь поселения (города, поселка, деревни, хутора). Пр.: *Боровичи (город), Опеченский Посад (посёлок)*.

УКР: вид топоніма (див.), власна назва будь-якого поселення (міста, селища, села, хутора).
Пр.: *Варварівка (село), Київ (місто)*.

АРО́НИМ – ОРО́НИМ – ОРО́НИМ

БЕЛ: від тапоніма (гл.), уласная назва якога-небудзь аб'екта рэльефу зямной паверхні (гара, узгорак, даліна, катлаван і інш.). Пр.: *Азяраўкі (роў), Кабыльніцы (гара)*.

РУС: вид топонима (см.), собственное название какого-нибудь объекта рельефа земной поверхности (гора, возвышенность, долина, котлован и пр.) Пр.: *Мамаев Курган (возвышенность), Святой Нос (мыс)*.

УКР: вид топоніма (див.), власна назва будь-якого аб'екта рельєфу земної поверхні (гора, височина, долина, котлован). Пр.: *Звизиста (гора), Савуків курган*.

Вывады. На сучасным этапе развіцця лінгвістыкі прадмет тэрмінаграфіі заўважна эвалюцыянаваў ад выдавочных, прыкладных аспектаў да складаных метадалагічных праблем. Прыярытэтнае значэнне набыла распрацоўка навукова абгрунтаванай метадалогіі і канкрэтных прыёмаў укладання спецыяльных слоўнікаў (у тым ліку слоўнікаў анамастычных тэрмінаў), а найбольш важнымі задачамі сталі наступныя: стварэнне комплекснай класіфікацыі і шматмернай тыпалогіі тэрміналагічных слоўнікаў, акрэсленне навукова абгрунтаваных прынцыпаў адбору спецыяльнай лексікі для асобных тыпаў тэрміналагічных слоўнікаў, вызначэнне адзіных прынцыпаў найбольш эфектыўнага апісання (тлумачэння, перакладу, атрыбуцыі і г. д.) і прадстаўлення тэрміналагічнай лексікі ў слоўніках.

У выніку склаліся ўсе падставы разглядаць тэрмінаграфію як самастойную дысцыпліну, якая мае свой аб'ект даследавання (слоўнікі спецыяльнай лексікі), свой прадмет (вызначэнне прынцыпаў стварэння і ацэнкі спецыяльных слоўнікаў), уласныя метады сістэмнага аналізу і апісання спецыяльнай лексікі ў слоўніках розных тыпаў, а таксама метады комплекснай параметрызацыі і ацэнкі слоўнікаў.

Анамастычная тэрмінаграфія на тэрыторыі Беларусі, Расіі, Украіны развівалася ў супастаўляльных умовах, аднак дасягнула розных вынікаў. На сучасным этапе існавання лінгвістыкі актуальным падаецца стварэнне поўнага слоўніка анамастычнай тэрміналогіі. Для вырашэння гэтай задачы важна выявіць сродкі і спосабы адлюстравання сістэмнасці анамастычнай тэрміналогіі ў беларускіх, рускіх і ўкраінскіх тэрміналагічных слоўніках, правесці іх паслядоўны параметрычны аналіз і на яго падставе вызначыць аптымальны набор параметраў для розных тыпаў лексікаграфічных выданняў.

Перспектывы выкарыстання вынікаў даследавання. Асноўныя палажэнні і вывады даследавання могуць быць выкарыстаны пры вывучэнні тэорыі тэрмінаграфіі, гісторыі развіцця ўсходнеславянскай лексікаграфіі, стварэнні ўніверсальнай комплекснай тыпалогіі лексікаграфічных выданняў, пры далейшым удасканалванні мікраструктуры тэрміналагічных слоўнікаў.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. *Бацевич Ф. С.* Філасофія мовы. Історія лінгвофіласофскіх учень : падручнік / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., стереотип. – Київ : Академія, 2011. – 240 с.
2. *Бучко Д.* Словник української ономастичної термінології / Д. Бучко, Н. Ткачова. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.

3. Дубичинский В. В. Место и роль современной лексикографии в методологии наук / В. В. Дубичинский, К. А. Метешкин // Проблемы построения лингвистического обеспечения образовательных систем высшей школы : сб. науч. ст. – Харьков : МСУ, 2005. – С. 3–7.
4. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Либідь, 2001. – 224 с.
5. Комарова З. И. Моделирование двуязычного словаря-тезауруса по экономике : монография / З. И. Комарова, А. А. Прошина. – Екатеринбург : Форум-книга, 2009. – 276 с.
6. Краткий словарь ономастических терминов // Ономастика Беларуси: антропонимия : учебник / А. М. Мезенко [и др.]. – Минск : РИВШ, 2017. – С. 384–394.
7. Краткий словарь ономастических терминов // Белорусское Поозерье: культура – ономастика – социум : монография / А. М. Мезенко [и др.]. – Витебск : ВГУ, 2017. – С. 172–179.
8. Краткий словарь топонимических терминов // Ономастика Беларуси: топонимия : учебник / А. М. Мезенко [и др.]. – Минск : РИВШ, 2018. – С. 310–317.
9. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (Проект) / В. В. Німчук // Повідомлення української ономастичної комісії. – Київ : Наук. думка, 1966. – Вип. 1. – С. 24–43.
10. Німчук В. В. Зміни й доповнення в списку ономастичних термінів / В. В. Німчук // Повідомлення української ономастичної комісії. – Київ : Наук. думка, 1968. – Вип. 7. – С. 60–64.
11. Основен систем и терминологија на словенската ономастика = Основная система и терминология славянской ономастики = Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik / Македонска Академија на науките и уметностите ; Меѓународен ком-т на славистите ; Комисија за словенска ономастика ; редкол. : Ф. Безлай [и др.]. – Скопје, 1983. – 412 с.
12. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; отв. ред. А. В. Суперанская. – Москва : Наука, 1978. – 198 с.
13. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; отв. ред. А. В. Суперанская. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Наука, 1988. – 187 с.
14. Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии. – Москва : Наука, 1986. – С. 163–198.
15. Стариченок В. Д. Большой лингвистический словарь / В. Д. Стариченок. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 810 с.
16. Супрун В. И. Размышления над ономастической терминологией / В. И. Супрун // Известия Волгоградского педагогического университета. – 2011. – Т. – 62. – №8. – С. 133–138.
17. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky: věnováno VII mezinárodnímu sjezdu slavistů / J. Svoboda [et al.] // Zpravodaj Místopisné komise ČSAV. – 1973. – Roč. XIV. – Č. 1. – 280 s.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2011). *Filosofia movy. Istoriia linhvofilosofskykh uchen: pidruchnyk*. 2-he vyd., stereotyp. Kyiv: Akademiia
2. Buchko, D., Tkachova, N. (2012). *Slovník ukraínskoi onomastichnoi terminolohii*. Kharkiv: Ranok-NT.
3. Dubichinskiy, V. V., Meteshkin, K. A. (2005). Mesto i rol' sovremennoy leksikografii v metodologii nauk. In: *Problemy postroeniya lingvisticheskogo obespecheniya obrazovatel'nykh sistem vysshey shkoly: sb. nauch. st.* Har'kov: MSU, 3–7.
4. Yermolenko, S. Ya., Bybyk, S. P., Todor, O. H. (2001). *Ukraínska mova: korotkyi tlumachnyi slovník linhvistychnykh terminiv*; za red. S. Ya. Yermolenko. Kyiv: Lybid.5.
5. Komarova, Z. I., Proshina A. A. (2009). *Modelirovanie dvuyazychnogo slovarya-tezaurusy po ekonomike: monografiya*. Ekaterinburg: Forum-kniga.
6. Kratkiy slovar' onomasticheskikh terminov. (2017). In: *Onomastika Belarusi: antroponimiya: uchebnik* / A. M. Mezenko [i dr.]. Minsk: RIVSh, 384–394.
7. Kratkiy slovar' onomasticheskikh terminov. (2017). In: *Belorusskoe Poozer'e: kul'tura – onomastika – socium: monografiya* / A. M. Mezenko [i dr.]. Vitebsk: VGU, 172–179.
8. Kratkiy slovar' toponimicheskikh terminov. (2018). In: *Onomastika Belarusi: toponimiya: uchebnik* / A. M. Mezenko [i dr.]. Minsk: RIVSh, 310–317.
9. Nimchuk, V. V. (1966). Ukraínska onomastichna terminolohiia (Proekt). In: *Povidomlennia ukraínskoi onomastichnoi komisii*. Kyiv: Nauk. dumka, vyp. 1, 24–43.
10. Nimchuk, V. V. (1968). Zminy y dopovnennia v spysku onomastichnykh terminiv. In: *Povidomlennia ukraínskoi onomastichnoi komisii*. Kyiv: Naukova dumka, vyp. 7, 60–64.
11. *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika = Osnovnaya sistema i terminologiya slavyanskoy onomastiki = Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik. (1983).* / Makedonska Akademija na naukite i umetnostite; Meunaroden kom- t na slavistite; Komisija za slovenska onomastika; redkol.: F. Bezlay [i dr.]. Skopje.
12. Podol'skaya, N. V. (1978). Slovar' russkoy onomasticheskoy terminologii; otv. red. A. V. Superanskaya. Moskva: Nauka.
13. Podol'skaya, N. V. (1988). Slovar' russkoy onomasticheskoy terminologii; otv. red. A. V. Superanskaya. 2-e izd., pererab. i dop. Moskva: Nauka.
14. Reformatskiy, A. A. (1986). Mysli o terminologii. In: *Sovremennye problemy russkoy terminologii*. Moskva: Nauka, 163–198.
15. Starichenok, V. D. (2008). *Bol'shoy lingvisticheskiy slovar'*. Rostov-na-Donu: Feniks.
16. Suprun, V. I. (2011). Razmyshleniya nad onomasticheskoy terminologiej. In: *Izvestiya Volgogradskogo pedagogicheskogo universiteta*, t. 62, №8, 133–138.
17. Svoboda, J. [et al.]. (1973). Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky: věnováno VII mezinárodnímu sjezdu slavistů. In: *Zpravodaj Místopisné komice ČSAV*, roč. XIV, Č. 1.

Стаття надійшла до редколегії 20. 04. 2019
прийнята до друку 19. 06. 2019

EASTERN SLAVIC DICTIONARIES OF ONOMASTIC TERMS AND SHARED PROBLEMS OF METATERMINOGRAPHY

Dzmitry DZIATKO

*Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank,
Department of Linguistics and Linguodidactics,
st. Sovetskaya 18, Minsk, Belarus, 220030,
phon.: (37517) 2008253
e-mail: lingby@gmail.com*

The shared problems of terminography are being researched in the article. One is substantiating the thought that one of the possible methods of concretization of science-of-terminology problematics is the use of lexicography as a universal methodological science. It is cataloging and codification which are the only possible way of understanding and sorting of tens of thousands of terms.

Theoretical and practical problems of making dictionaries of onomastic terms in Eastern Slavic lexicography are being elucidated. The main compositional characteristics of dictionaries are being considered at the levels of mega-, macro- and microstructure.

One is substantiating the conclusion that at the modern stage of development of linguistics the subject of terminography has evolved from obvious, applied aspects to complex methodological problems. The elaboration of scientifically grounded methodology and specific ways of compiling special dictionaries (including dictionaries of onomastic terms) has acquired a priority significance. The more important tasks are the following: the creation of complex classification and multidimensional typology of terminological dictionaries, definition of scientifically grounded principles of selection of special vocabulary for separate types of terminological dictionaries, determination of single principles of a more effective description (interpretation, translation, attribution etc.) and presentation of terminological vocabulary in dictionaries.

As a result all the grounds have been formed to consider terminography as an independent discipline which has its own object of research (dictionaries of special vocabulary), its own subject (definition of the principles of creation and evaluation of special dictionaries), its own methods of system analysis and description of special vocabulary in dictionaries of different types and also methods of complex parameterization and evaluation of dictionaries.

Onomastic terminography has been developing in comparable conditions on the territory of Belarus, Russia and Ukraine, however it has achieved different results. At the modern stage of the existence of linguistics it is urgent to make a full dictionary of onomastic terminology. To solve this problem it is important to detect means and ways of reflection of systemacy of onomastic terminology in Belarusian, Russian and Ukrainian terminological dictionaries, to make their consecutive parametric analysis and on its basis to define an optimal set of parameters for various types of lexicographic editions.

Keywords: onomastics, lexicography, terminography, megastructure, macrostructure, microstructure, dictionary, dictionary entry, registry unit, nomination zone, semantic information zone, etymological information zone, illustration zone, certification zone.